

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 728.1(1-21)(497.4Ljubljana):929Gorup J.:7.078

Prejeto: 9. 11. 2009

Gojko Zupan

mag. umetnostne zgodovine, sekretar, Ministrstvo za kulturo, Metelkova 4, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: gojko.zupan@gov.si

Josip Gorup in stavbarstvo v Ljubljani

IZVLEČEK

Stavbe, ki jih je dal v Ljubljani graditi Josip Gorup ali je s finančno podporo omogočil njihovo gradnjo, so materializirane urbanistične, stavbne, arhitekturne in druge ideje lastnika in njegovih svetovalcev. Zaznamovale so konec 19. in začetek 20. stoletja v stavbarstvu avstro-ogrske Ljubljane. Posebej so predstavljene Gorupove hiše na južnem vogalu strnjeneja mestnega jedra, ki so izhodiščna točka osrednje mestne osi, urejene po potresu 1895. Na novo so obravnavane ugotovitve konservatorskih izhodišč za Mestni dekliški licej, ki ga je zasnoval arhitekt Maks Fabiani, (so)financiral pa Josip Gorup. Licej je bil postavljen kot prva laična srednja dekliška šola v mestu na posebej izbrani parceli ob robu ringa. Na pročelju nekdanjega liceja je vzidan relief z grbi Kranjske, Ljubljane in slovanske mladike. Gorupova značilnost je, da je vztrajno, skoraj trmasto, tudi dvajset let in več zasledoval določen cilj in idejo tudi finančno potrpežljivo podpiral. Od ideje do končanja Gorupovih hiš je preteklo 28 let, od prve ideje za društvo Mladika leta 1886 do dokončanja internata leta 1912 pa le malo manj.

KLJUČNE BESEDE

Josip Gorup, Ljubljana, stavbarstvo, Gorupove hiše, Mestni dekliški licej, Mladika, Viljem Treo, Maks Fabiani, šolstvo

ABSTRACT

JOSIP GORUP AND THE ARCHITECTURE OF LJUBLJANA

Buildings in Ljubljana that were constructed or co-financed by Josip Gorup materialise the urban, building, architectural and other ideas of the owner and his counsellors. They marked the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries in the architecture of the Austro-Hungarian Ljubljana. Particular attention is paid to Gorup's houses at the southern corner of the close-knit town centre that serve as the starting point of the central city axis, which was rearranged after the earthquake in 1895. The paper re-examines the preliminary findings for the conservation of the City Girls' Lyceum, which was designed by the architect Maks Fabiani and (co-)financed by Josip Gorup. The lyceum was set up as the first lay secondary school for girls in Ljubljana, at a specially designated location at the periphery of the ring. The facade of the former lyceum is adorned by a relief featuring the coats of arms of Carniola and Ljubljana, and young Slav girls. It was characteristic of Gorup that he consistently, almost tenaciously, pursued a set goal, even for twenty years or more, and patiently financed it. Twenty-eight years elapsed from conceiving to completing Gorup's houses and a little less from the first idea for the establishment of the Mladika society in 1886 to the completion of the boarding school in 1912.

KEY WORDS

Josip Gorup, Ljubljana, architecture, Gorup's houses, City Girls' Lyceum, Mladika, Viljem Treo, Maks Fabiani, education

Stavbe ob Rimski cesti

Josip Gorup ni bil arhitekt niti gradbenik. Kljub temu je njegova mecenska vloga pomembna za razvoj ljubljanske mestne podobe. Pogosto ga omenjamo vsaj ob treh lokacijah mestnega jedra: pri območju nekdanje Deželne bolnišnice na Ajdovščini, pri kareju Mladike in v Gradišču, ob Rimski cesti ter izteku Aškerčeve ceste. Neraziskana ostaja njegova aktivna vloga znotraj Kranjske stavbinske družbe. Gorupove vplive pogosto obravnavamo preveč romantično in enoplastno, narodnobuditeljsko.

Gorup se je z Ljubljano spoprijateljil v svojih dijaških letih, kar je natančno raziskala in predstavila Lidija Slana.¹ Njegove izkušnje niso bile povezane samo s šolanjem na tedanjem liceju na Vodnikovem trgu. Revni dijak je poleg Alojzijevišča gotovo spoznal bedo dijaških sobic, bolj podnajemniških lukenj po ljubljanskih zakotjih in podstrehah. Poznal je tedanje higienske standarde s smrdljivimi kolibami na koncu dvorišč ali na odprtih gankih in čebre z vodo namesto kopalnic. V Ljubljani je živel še v času, ko so vodo zajemali v vodnjakih in prali v Ljubljanici.

Prva večja materializirana Gorupova intervencija v stolnem mestu Ljubljana je bila nasprotje temin in zaniknosti. Postaviti je dal hiši na prostoru, kjer je podedoval in dokupil nekaj parcel. Gorup je do lastnine na južnem obodu mesta prišel z dedovanjem leta 1869, do celote 28. julija 1872, ko je odkupil še delež bratranca Franca Kalistra. Stric Janez Kalister je bil od 1849 do smrti lastnik

posestva s tremi manjšimi hišami,² skladišči in hlevi na prostoru, kjer so v podaljšku Tržaške ceste redno ustavljali furmani. Cesta, nekdanji decumanus, v Ljubljani od antike do 19. stoletja³ glavna os v smeri vzhod zahod, se je navezovala na glavno os proti Jadranskemu morju in je v mestu skozi Gradišče zavijala neposredno na Breg, do rečnega pristanišča. Ostanek decumanusa na južnem robu foruma je bil ob tem zadnja prečna os mesta na južnem, zamočvirjenem robu. Številni vozarji so lahko ustavljali na Kalistrovem posestvu, ko so s Primorske vozili tovore proti Ljubljani in nekatere naprej na Breg, proti Savi in na Balkan. Po ohranjenih načrtih mesta sodeč hiš (ali skladišč) na vzhodnem in predvsem južnem delu teh parcel niso postavili do leta 1860. Večjo površino je najmanj do sredine 19. stoletja zajemal dekorativno urejen vrt, ostalo so bile površine Deutschergrunda, posestva križevnikov. Del parcel je, tik ob cesti, zasedala značilna predmestna hiša.

Z uvedbo železnice na severnem robu tedanje Ljubljane se je pomen posestva na južni strani mesta spremenil, kar je bil morda dodaten vzrok, da je bratranec Franc Kalister svoj delež prepustil Gorupu. Izkušeni gospodarstvenik je hitro prepoznal pomen svojih parcel blizu Deutschergrunda. Na južnem robu tedaj šele načrtovane glavne mestne osi v smeri sever jug je dal postaviti dve vzorčni, sestriški meščanski vogalni hiši. Kasneje sta bili dopolnjeni z enako visokima prizidanima hišama ob sedanji Slovenski. Ti iz stavbnih linij ne izstopata in imata

Gorupova palača, zgrajena na vogalu Rimske ceste 9 in sedanje Slovenske ceste (ZAL, LJU 342, Fototeka, G2-018-001).

¹ Lidija Slana je prijazno odstopila nekaj arhivskih podatkov za članek. Neraziskani ostajata hiša Dunajska 31 in stavba v Kapucinskem predmestju, ki nista ohranjeni.

² Tržaška (Rimska) 43, 47 in 48. Vse hiše niso bile postavljene sočasno.

³ Glej Korošec, *Mesto*, str. 54, 73, 79, 84, 96, 100, 114, 132.

enaki dvokapni strehi. Zato sestavljajo kubusi enotno stavbno telo, tlorisne L oblike, simetrično na vsaki strani vogala med Rimsko in Slovensko cesto.

Za Ljubljano ponavljajoč vzorec odločanja o urbanističnih problemih je dokumentiran v regulančnem planu, datiranjem 23. januarja 1896. Kaže preoblikovanje sprva enotne gradbene parcele in dvajset metrov širokega preboja skozi parcelo. V mestu se pogosto dogaja, da javni in privatni interes prihajata navzkriž. Javni interes ne prevlada vedno. Pri Gorupovih parcelah je mesto v veliki meri popustilo častnemu meščanu in mecenu s številnimi zaslugami. Z izkušnjami je financerju pomagal Viljem Treo, ki je zahteval samo štirinajst metrov široko cesto. Čeprav so imeli mestni odborniki v istem času pred seboj vizionarsko Fabianijevo zasnovo dvojnega mestnega prometnega obroča, enega za tramvajsko krožno progo in drugega za cestno obodno povezavo, kjer je nekdanji rimski *cardo*⁴ igral pomembno, celo temeljno vlogo, so po letu dni razmišljanja 10. decembra 1896 cesto zožili na šestnajst metrov.⁵ Dodatni ugovor lastnika so na seji 4. februarja 1897 zavrnil.⁶

Viljem Treo (1845–1926), tehnični vodja Kranjske stavbne družbe, od 1891 samostojen stavbenik (ZAL, LJU 342, Fototeka, A4-1-648).

Gorupova parcela je ležala na ključni točki, kjer bi širši preboj omogočil postavitev tramvajске proge. Politična kratkovidnost, ki je odločitev prilagodila bogatemu dobrotniku, podporniku številnih šol, stavbnih združenj, društev in somišljeniku župana Hribarja, je v ozkem prostoru za sto in več let onemogočila udobno linijo mestnega prometa, pretočnost za pešce in vozila. V jeziku današnjega časa bi šlo za konflikt interesov in povezavo župana in finančnika, ki ne bi bila povsem legitimna. Mestnim svetnikom v zagovor štejejo prav Fabianijevo zadrego, ker je povezavo speljal v dveh krakih, enega prečno do Emonske ceste in drugega v smeri novo regulirane ulice. Drugi urbanistični načrtovallec, dvorni svetnik Camillo Sitte⁷ podobno ni prepoznal pomena enostavnega podaljšanja osi v smeri sever–jug niti do tedanjega rimskega zidu. Verjetno si južnega dela mesta sam ni natančno ogledal. Zato je kot glavno mestno os podaljševal Vegovo in Emonsko cesto.

V različnih izrisih Kochovih načrtov Ljubljane se odražajo zadrege načrtovalcev prometne mreže na robu jedra Ljubljane. Skušali so najti sintezo med Fabianijevimi vizijami, ideali Dunaja in željami lastnikov. Ti niso sledili vizijam, zanimali so jih zgolj lastni interesi, kakršne so sami ali s pomočjo vplivnih mestnih svetnikov zagovarjali pred oblastmi. V drugi različici Kochovega mestnega načrta pa je jasno zarisana Gorupova ulica v smeri sever jug med prečno Rimsko cesto in nabrežjem Gradaščice. Ob njenem začetku stojita vogalni "Gorupovi" hiši in njuna podaljška na južni strani ulice. Delna vsebinska preorientacija obeh hiš je bila na vrsti šele v tridesetih letih, po dokončni ureditvi Aškerčeve in Zoisove ceste in njune vmesne povezave.⁸ Hiši nista bili več vogala zadnje prečne ulice ožjega mestnega jedra, Rimske ceste, ker se je njena funkcija preselila na novo urejeni Aškerčevo in Zoisovo. Urbanistična vloga objektov se je za tem utopila v novogradnjah, zlasti po postavitvi monumentalne Filozofske fakultete. Rast mesta je zakrila urbanistično pozicijo in le najbolj radovedni še zaznajo poseben pomen para stavb.

Presenetljivi so gabariti zgrajenih objektov, dokončanih 1897 in 1898. Pred prelomom stoletja so presegli vse stavbe v neposredni okolici. Njihova prevlada je trajala vse do gradnje Filozofske fakultete in blokov Ferantovega vrta. V osnovi gre za trinadstropne historistične stanovanjske palače. Gradil jih je uveljavljeni ljubljanski stavbenik Viljem Treo⁹ s svojimi podizvajalci. Oblika, tlorisi, materiali in izvedba potrjujejo visok nivo gradnje ter obrtniških del, vendar nič več kot to. Starejši dve zgradbi sta bili načrtovani kot simetrični obulični vogalni

⁴ V rimskih trdnjavah in mestih osrednja os v smeri sever jug.

⁵ SI ZAL, LJU 488, št. 47 (seja 10. decembra 1896).

⁶ SI ZAL, LJU 488, št. 48 (seja 4. februarja 1897).

⁷ Sitte, *Umetnost graditve*, str. V.

⁸ Korošec, *Mesto*, str. 163 in 164.

⁹ Treo je gradil Realko, Narodni muzej, Filharmonijo, vojašnico na Taboru, šolo na Grabnu, hotel Union itd.

Gorupova palača, Rimska 7, vhodni portal z inicialami lastnika, 2009 (foto: Vesna Bučić).

Gorupova palača, Rimska 7, vogal pročelja, 2009 (foto: Vesna Bučič).

Gorupova palača, Rimska 7, dvoriščno pročelje, 2009 (foto: Vesna Bučič).

palači. Vhoda v prehodni veži imata v srednji, šesti osi jedra ob Rimski cesti; pri Rimski 9 je vhodna fasada na zahodni strani za nekaj osi daljša. Vogala stavb sta bila posebej oblikovana, pri vzhodni hiši s premišljeno pilastrsko členitvijo in podvojenimi okni vogalnih osi. Na nasprotni strani je bilo razkošno okrasje kapitelov. Stavba na SV pa ni bila zaključena s stolpastim rizalitom. Pritličje vseh stavb ima močno, iz ometa oblikovano rustiko. Gornje etaže so ločene z venčnim zidcem, kap je bil podprt z antikizirajočimi konzolami. Srednji dve nadstropji sta bolj bogato okrašeni. Vsa okna so bila dvojna, škatlasta, z lesenimi okvirji in zgornjo prečno pripiro za zračenje. Srednja navpična prečka oken je imela v prvem nadstropju lesene polstebre, više pilastrski okras. Bogato okrašeni in kakovostno oblikovani so bili vsi kovinski detajli, mreže kletnih oken, držala, odbojniki ob vratih, kljuke. Nad okni prvega in drugega nadstropja so namestili serijske štukaturne okrase z glavicami ali vegetabilnimi okrasji, ponekod z blazinastimi kartušami. Nad vsakim portalom je bil v kartuši ponosen monogram JG. Dvoriščna stran s hodniki, ki se z zastekljenimi arkadami odpirajo na nekdanje vrtove, je bila veliko bolj špartanska. Verjetno so bile arkade v začetku načrtovane kot odprti hodniki, saj imajo tudi okna stanovanj na mostovže vse elemente zunanjih oken in še dodatno zaščito z mrežami. Vmesni trakti so imeli manjša, polovična pravokotna okna. Na dvorišču vsakega para stavb je stala še pritlična hiša, pralnica.

Stanovanja v obeh hišah so bila za svoj čas udobna in zračna. Vodovod je bil speljan v hiše, prav tako kanalizacija. Toaletne prostore je imela vsaka stanovanjska enota. Sobe stanovanj so imele parket, pomožni prostori so bili opremljeni bolj špartansko, z ladijskim podom. Hodniki so imeli tla iz teraca.

Tablica s hišno številko iz nekdanje Gorupove ulice (last: Alfred Whycombe Gorup, London, foto: Vesna Bučič).

Dozidani palači v oblikovnem smislu ne izstopata, sta delo istih gradbenikov in obrtnikov, tudi tlorisi so podobni, s prehodno vežo in stopniščem na notranji strani. Zgradbi imata podobne vse zunanje gabarite in fasadne okrase. Obe sta se s starejšima stavbama, kljub rahlemu nagibu terena, zlili v enotno linijo, ki je podaljšala ulični niz na vsaki strani. Urbanisti in lastnik so načrtovali nadaljevanje in zaključek kareja na južno stran, ki pa je ob Rimski 7a ostal odprt. Ob Slovenski 1 je nespretno zaprt s prizidki Filozofske fakultete. Kljub različnim hišnim številkam je mogoče hiše obravnavati kot dve celoti.

Rimska cesta je leta 1877 dobila sedanje ime. Gorupovi vogalni hiši so oštevilčili s 7 in 9. Prizidana hiša vzhodne zgradbe je bila oštevilčena s 7a, druga nosi sedaj številko Slovenska 1. Vmes so se imena menjavala in spreminjala. Slanova je zabeležila,¹⁰ skupaj z Valenčičem, epizodo poimenovanja dela Gradišča v Gorupovo ulico. Predlog za Gorupovo ulico so, na predlog Frana Žužka, soglasno potrdili v mestnem svetu 23. decembra 1898. Podobno imenovanje sedaj ni možno, ker se ulice ne imenujejo po živih ljudeh, redko po mecenih, kaj šele tik ob dozidavi nekaj hiš. Novi hiši na južni strani sta dobili številki 1 in 2, vogalni 3 in 4. Italijani so po okupaciji dali ulici ime Cesta 29. oktobra. Za del ulice je sledilo ime Gradišče, kar je januarja 1982 nasledila Kardeljeva ulica. Cesto so po osamosvojitvi preimenovali v Slovenska cesta, čeprav je vzhodna hiša obdržala naslov Rimska 7 a. Hiša brez neposrednega dostopa na Slovensko je postala Slovenska 1.

Med osnovnima Gorupovima hišama je ožina ostala. Zaradi nujne širitve ceste v šestdesetih letih 20. stoletja so prebili pritličje zahodne hiše z arkadami za pešce in vzdolž preboja uredili lokale. Modernistični minimalizem pritličij od bifeja do trgovine in mesnice ter kasneje fotokopirnice in knjigarne, sedaj spremenjen v bifeje s preštevilnimi mizami v arkadah, se nikoli ni povsem zlil z osnovno, stanovanjsko namembnostjo hiše niti z arhitekturo samo.

Gorupovi dediči so bili lastniki hiš na Rimski cesti do konca druge svetovne vojne. Po njej so večino lastnine v nekaj letih nacionalizirali (1948, 1949). Potomci potomcev so se dolga leta pravdali za vrnitev lastnine. Zaradi tujega državljanstva posameznikov jim je le delno uspelo, predvsem potomcem Zore Whycombe.¹¹ Razpršeno lastništvo

¹⁰ SI ZAL, LJU 488, št. 52 (seja 23. decembra 1898); Valenčič, *Ljubljanske ulice*, str. 118. "Imenovati nam je danes jedno v mestu po potresni katastrofi nastalo novo ulico, ki gotovo krasi in lepša jeden del našega mesta, to je oni del Gradišča, ki sega čez Rimsko cesto proti jugu, na kateri stoje sedaj štiri lepa Gorupova poslopja."

¹¹ Družine Turković, Luckmann in Whycombe Gorup. Podatke je prijazno dopolnila Angelika Hribar.

ne vpliva vedno pozitivno na vzdrževanje hiš. Leta 2008 je bilo zgledno prenovljeno samo ulično pročelje Rimske 9 in njen podaljšek Slovenska 1.¹² Dvojčica na nasprotni strani čaka na lastnike ali nove mecene. Prvoten enoten videz kazijo tudi prebite arkade in neusklajeno preurejanje podstreh ter urejanje novih odprtín.

Mladika, dekliški licej

Ime Mladika se zaradi imenovanja društva "Mladika", ki je skrbelo za razvoj šolstva deklet, se generalizirano pojavlja za poslopje nekdanjega dekliškega mestnega liceja, arhitekturo Maksa Fabianija in redkeje za nekdanji dekliški internat, ki ima to ime na vhodnem pročelju. Internat, delo arhitekta Cirila Metoda Kocha, je sedaj vhodno poslopje Ministrstva za zunanje zadeve RS. Vedno bolj pogosto se ime uporablja za celoto, za ves kompleks nekdanje vojaške bolnice in sedaj Ministrstva za zunanje zadeve.

V kompleksu Mladika na obdobje Josipa Gorupa in Hribarja spominja predvsem relief s tremi grbi na glavnem pročelju nekdanjega liceja. Večina diplomatov ga spregleda, ker vstopajo v ministrsko palačo pri stranskih vratih. Podobno zapostavljen je spomin na enega največjih mecenov v zgodovini mesta in Slovenije.

Zasluge za objekt, ki presega secesijska izhodišča ljubljanske arhitekture in kaže prestop v bolj funkcionalistične trende, imajo najmanj trije. Dekliški licej je načrtoval Maks Fabiani, za parcelo je poskrbel župan Ivan Hribar, denar za gradnjo v veliki meri Josip Gorup. Gorupovo zavzemanje za gradnjo laične dekliške šole je bilo bistveno starejše od načrtov za licej. Iskanje lokacije, predvsem na področju Ajdovščine, je natančneje opisano v besedilu Lidije Slana in v starejših besedilih, ki obravnavajo zgodovino bolnišnice in kareja med Slovenko in Slovenskim trgom ter v članku v Varstvu spomenikov.¹³ Poudariti velja, da so omenjeni trije pomembni možje bistveno vplivali tudi na pozidavo tega kareja, Fabiani v zazorčno postavitev Hribarjeve palače.

Reški trgovec Josip Gorup pl. Slavinjski¹⁴ je mestu Ljubljani podaril 100.000 kron za spodbuditev ženskega šolstva. Že novembra 1888 je ob 40. obletnici vladanja Franca Jožefa I. daroval za podporo šolajočim se dekletom v Ljubljani 50.000 goldinarjev. Denar je bil spodbuda za društvo "Mladika",

ki je skrbelo za laično šolanje deklet. Člani društva so bili ugledni pedagogi in žene vidnih politikov. Nesebično so pomagali ustanavljati višjo šolo, kasneje licej in internat. Denar največjega mecena, Gorupa, so namenili za gradnjo dekliške šole. Ta je od ustanovitve, 21. septembra 1886, gostovala po Ljubljani.¹⁵ Prva lokacija za novo šolo je bila predvidena na Ajdovščini, na omenjenem prostoru opuščene bolnice in nekdanjega avguštinskega samostana ob Dalmatinovi ulici. Lokacijo je odkupil Josip Gorup. Parcele na Ajdovščini so za tem odkupili ugledni meščani, med njimi župan Ivan Hribar, da bi zbrali dodaten denar za šolo.¹⁶

Novi prostor je bil v urbanistični shemi Ljubljane in zaradi bližine parka Tivoli ugodnejši, saj je šlo za križišče načrtovane krožne ceste in najkrajše linije med Magistratom in Tivolijem. Prostor blizu Deželnega, sedanjega Narodnega muzeja je bil rezerviran za reprezentančne palače, čeprav Fabiani v prvem načrtu *Splošna regulacija mesta Ljubljane*, 1896,¹⁷ ni načrtoval vogalne palače na tem mestu. Maks Fabiani je s postavitvijo dekliškega liceja na parceli ob Bleiweisovi (sedanji Prešernovi), materializiral del svoje urbanistične zamisli popotresne Ljubljane. Brez Hribarjeve organizacije in Gorupovih financ to ne bi bilo mogoče. Urbanist je ustvaril nov vogal mesta, ki je izoblikoval prehod med nastajajočim ringom ob Bleiweisovi cesti z linijo Magistrat–Tivoli (Šubičeva, Kongresni trg, Gerberjevo stopnišče, Ribji trg). Smer proti Tivoliju je bila poudarjena z ureditvijo Gerberjevega stopnišča, postavitevjo uršulinske gimnazije ter palače skupščine in z načrtovano novo brvjo (postavljena šele 1991). Leta 2009 je še vedno začasna.

Parcelo, stavbišče med Levstikovo, Šubičovo, Prešernovo in Veselovo ulico je darovalo mesto Ljubljana. Odborniki so Fabianijevo zasnovo natančno kontrolirali in načrte prilagodili obstoječim gabaritom stavb. Načrtovana zgradba se je morala zaradi višine nekoliko umakniti v z roba notranjost parcele.

Mestna dekliška šola je bila leta 1896 najprej v Zoisovi palači na Bregu 20. Zaradi prostorske stiske so jo selili v Gosposko 8 in Gosposko 6. Dokumentirane so številne prostorske težave in začasno gostovanje v šoli na Levstikovem trgu. Vladni svetnik Andrej Senekovič je za dekliški licej določil natančen vsebinski program. Primerjali so ga s šolami v Celovcu in drugje. Učitelji so želeli deset

¹² Konservatorski nadzor sta imeli Tatjana Adamič in Marija Režek. Arhiv ZVKDS OE Ljubljana, Mapa Rimska 9.

¹³ Zupan, Fabianijeva arhitektura, str. 13.

¹⁴ O Josipu Gorupu piše Ivan Hribar: *Moji spomini I*, str. 173–177. O društvu za podporo šolanju mladine je razmišljal že 1886. Ustanovno pismo za štipendiranje deklet slovenskega in hrvaškega rodu je datirano 27. novembra 1888. SI ZAL, LJU 488, F. 2083. Hribar je spodbudil bogatega reškega trgovca, da je prispeval denar.

¹⁵ Dekliška šola, natančneje Mestna višja dekliška šola je v Ljubljani delovala od jeseni 1896, najprej v Zoisovi hiši na Bregu. Gostovala je v Gosposki ulici in drugje (Hribar, *Moji spomini I*, str. 268–269) in SI ZAL, LJU 488, F. 2081. Statut je bil potrjen 17. septembra 1896.

¹⁶ Na svoji parceli je Hribar leta 1905 po načrtih Maksa Fabianija postavil veliko stanovanjsko palačo z javnim pritličjem. Stavba je določila in označila pomemben vogal mesta.

¹⁷ Mihelič, *Urbanizem*, str. 230; Krečič, *Slovenska arhitektura*, str. 242.

*Mladika, nekdanji deklinski licej, danes Ministrstvo za zunanje zadeve RS, 1998
(foto: Miran Kambič, INDOK center, DKD Ministrstva za kulturo).*

učilnic, risalnico, dvorano za ročna dela, nekaj kabinetov, knjižnico in telovadnico. Že tedaj so razpravljali o posebnem internatu za dekleta, ki so ga najprej načrtovali v prizidku šole. Denar je bil spodbuda za iskanje projektanta nove stavbe.

Fabiani je z zasnovo liceja poudaril vogal mesta.¹⁸ Urbanist je v na novo urejenih površinah, posebej med Slovensko cesto in železnico v Ljubljani zagovarjal sistem pravokotnih karejev. Sistem je simbolno nadaljeval shemo rimske Emone, ki je imela v tem delu Ljubljane enako osnovno, linearno zasnovo. V svojem regulančnem planu je Maks Fabiani l. 1895 poudaril pomen najkrajše povezave med mestom in zelenjem.¹⁹ Ob križišču prometnic in izteku Lattermanovega drevoreda sprva ni zarisal nobene stavbe. Poznal je ključni pomen prostora mesta, ki leži na najožjem prehodu med grajskim gričem in Rožnikom. Prostor je namenil za reprezentativne stavbe, ki naj bi označevale tedanjo Bleiweisovo cesto. Razmestitev šol ob zunanjem prometnem ringu je bila v mestu upoštevana na več krajih, ob zasnovi ceste čez Graben, načrtovanju preboja čez Trg sv. Jakoba in s postavitvijo Obrtne

šole. Fabiani se je po izboru parcele in med načrtovanjem arhitekture zavedal težav, saj so bile obstoječe reprezentančne stavbe v bližini parcele za licej razmetane v prostoru in orientirane vsaka zase (Narodni muzej, Opera, Narodni dom). Ob Šubičevi ulici je arhitekt posebej omenjal v svojih opisih Lattermanovo alejo (sedanjo Cankarjevo cesto) in radialno načrtovan drevored v parku Tivoli. V tej ožini je zelenje delilo mesto v dve jedri in segalo od Rožnika skozi Uršulinski vrt (sedaj pozidan v Trg republike) in čez Zvezdo do grajskega griča. Izbrano smer je arhitekt leta 1904 (načrti potrjeni 1906) sam izoblikoval z zamisljivo liceja v obliki črke L. Dodatno jo je poudaril s postavitvijo prizidka ob Šubičevi ulici. Načrti so bili odobreni 25. julija 1910.²⁰ Koncept je zaključila stavba liceja in internata Mladika. Internat je bil orientiran proti Šubičevi ulici, Levstikovi ulici in zelenju Tivolija. Stal je na mirnem robu mesta, tik ob parkovnih površinah. Mladika je zelo kvalitetno zaokročila karejski sistem izbranega dela mesta, čeprav je stavba sama povprečna arhitektura. Poslopja v zelenju in ob robu parka so upoštevala novo doktrino, ki je zahtevala zračne in svetle učilnice v mirnem okolju, z neposredno navezavo na park. Pretiravali bi, če bi to pripisovali Gorupu.

¹⁸ Naročilo načrtov za Mladiko, 23. decembra 1903 (SI ZAL, LJU 488, F. 2081, 2082. fol. 61-1903).

¹⁹ Maks Fabiani: O kulturi mesta, str. 39. ...*da se napravi cesta od Mestnega trga čez Ribji trg ob Zvezdi proti podturenskimi nasadom vspešno s Slonovimi ulicami in Lattermanovim drevoredom. Ideje te ceste naj se nikakor ne opusti.* Poudarek G. Z.

²⁰ V arhivu so štirje fascikli z gradivom društva Mladika in gradnjo liceja ter pomožnih poslopij (SI ZAL, LJU 488, F. 2234/2081, 2082, 2083).

Uveljavljeni sistem zazidave so dograjevali v obdobju med obema vojnoma. Arhitekt Plečnik je ob gradnji prizidka uršulinske gimnazije delno ponovil osnovno stavbno shemo Mladike. Vogalno šolo je s Kongresnega trga dogradil ob Šubičevo ulico. Dvoriščno stran je še obvladoval vrt in zato so učilnice preselili z ulične strani. Arhitekt se je poigral z oblikovanjem uličnega pročelja in s poudarjenim vhodom, na dvoriščni strani je pustil gladke stene z velikimi zastekljenimi odprtini. Podobnost s starejšim projektom Maksa Fabianija ob isti ulici gotovo ni slučajna.²¹ V urbanistični shemi mesta sta odmevali še dve šoli, postavljeni po Fabianijevih načrtih ali pod njegovim vplivom: osnovna šola na Levstikovem trgu in Obrtna šola na robu Mirja in ob Aškerčevi.

Stavbe liceja in internata Mladike so bile načrtovane od leta 1904 do 1911, dozidane in prezidane do 1929, preurejene 1938–40 in kasneje. Ohranjeni so načrti prvih treh faz gradnje. Kasnejša dokumentacija je skromna ali je ni, razen za zadnjo prenovu po letu 1996.²² Fabianijev prvi projekt za dekliško šolo je dobro dokumentiran. Arhivsko gradivo je shranjeno v ZAL. Ohranjena je večina dopisov, skoraj vsi načrti, statični izračuni, gradbeni dnevnik in nekateri detajlni izrisi opreme. Stavbo in njene elemente je bilo ob prenovi arhitekta Kobeta mogoče ohranjati z analizo originalnih gradbenih sestavin. Nekdanja šola je kljub predelavi v pisarne ostala izjemen spomenik načina gradnje ob začetku našega stoletja.

Odborniki februarja 1904 niso bili zadovoljni s prvim načrtom (ta v arhivih ni ohranjen ali še ni najden) arhitekta Holynskega, ki so ga najprej dobili v presojo. Njegov načrt za dekliško šolo je imel po mnenju komisije premalo učilnic in ni omogočal postopne gradnje. Na predlog župana Ivana Hribarja so pri uveljavljenem arhitektu Fabianiju na Dunaju naročili nove načrte. Za Fabianija so se odborniki mestne oblasti odločili pred božičem 1903. Do poletja 1904 je arhitekt, po nekaj urgenceh, izrisal prvo stavbo.²³ Načrte so pregledali odborniki in pedagog Albert Sič. Zadnji je zapisal vrsto pripomb in priporočil za popravke. Nekaj predlogov so mestni oblastniki podprli in poslali Fabianiju prošnjo, da naj jih upošteva. Načrte, ki so bili prilagojeni zahtevam naročnikov, je arhitekt dopolnjeval do sredine leta 1906. Izrisal je detajle notranje opreme in zunanjo ograjo. Natančno po izrisih in pod nadzorom ing. Matka Prelovška so med 16. junijem 1906 in 7. oktobrom 1907 gradili poslopje višje dekliške šole cesarja Franca Jožefa I. Po dozidavi in preselitvi je bila postopoma spreme-

njena v licej. Zidarska dela je izpeljalo podjetje Gustava Tönniesia. V arhivu so dokumentirani stroški cele stavbe, gradnje in opreme v višini 265.000 kron. Med gradnjo so se srečevali s problemi talne vode in studencev, ki tečejo iz Tivolija v Ljubljano. Gradnja je bila zelo hitra, prekinili so jo le v zimskem obdobju, ko je bil osnovni skelet stavbe že pod streho. Posamezna dela so izpeljali manjši podjetniki. Železobetonske konstrukcije je izdelalo specializirano dunajsko podjetje (R. Schnell), za notranjo opremo so bili zadolženi domači obrtniki (pohištvo in stavbno pohištvo Naglas, Primožič, Rojina, Škafar, Zorman; tesar F. Pust, železninar Schneider & Verovšek; kamnoseki Vodnik, Čamerik, Toman; steklar Kollman; pleskar Eberl; klepar A. Lenček; ključavničar F. Perko; pečarstvo Vidic). Opremo telovadnice so kupili v Pragi (I. Vindyš), enako stolpno uro (L. Hainz). Pri gradnji so natančno upoštevali originalne Fabianijeve načrte, razen za kletne prostore, ki so jih morali zaradi talne vode konstruirati drugače.²⁴ Posebej so korigirali detajle po 20. juliju 1907, ko je arhitekt obiskal gradbišče in zahteval dodelavo nekaj elementov, kar je zabeleženo v gradbenem dnevniku. Arhitektu Fabianiju so ob izdelavi prvih načrtov izplačali samo avans, 1500 kron. Šele januarja 1909 je dobil poplačan honorar 4000 kron. Prej je poslal natančno specifikacijo, ki je ohranjena.²⁵

Glavni objekt liceja ima tridelen tloris, razvit v obliko L. Osnovne mase so zaključeni kvadri, Fabiani je z njimi omogočil zahtevano možnost postopne gradnje in dograjevanje posameznih sklopov.²⁶ Vzdolžnemu traktu učilnic ob sedanjih Prešernovi ulici je prilepljen na jugu ozek del s hišniškim stanovanjem in pisarnami. Severno vzdolžno stranico obvladuje drugi trakt, v katerem so bile učilnice in telovadnica. V nadaljevanju te stranice je bil kasneje sezidan že v prvih načrtih omenjan prizidek (26 x 11 m) z dodatnimi učilnicami.²⁷ Obe krili učilnic povezuje vhod s stopnišči in z rizalitom, ki je vpet med vzdolžna kvadra. Poudarjen je s stolpom z uro in vhodno arkado. Osnovna komunikacija stavbe so hodniki, ki so speljani ob vzdolžnih straneh na dvoriščni strani. Tloris je enostaven, izhaja iz uveljavljenih standardov in predpisov ter načina gradnje šol z začetka 20. stoletja. Velika pozornost je bila

²⁴ SI ZAL, LJU 488, F. 2234, fol. 282–287, fol. 530–533.

²⁵ SI ZAL, LJU 488, F. 2082, fol. 373. Profesor je tedaj za honorarno uro dobil 10 kron, njegova letna plača je znašala okoli 3400 kron. Pri izplačilih honorarja Fabianiju mestne oblasti niso bile niti radodarne niti hitre. Arhitekt je moral pisno protestirati.

²⁶ Ravnatelj šole, I. Macher je 26. maja 1909 prosil za prizidek, ki je bil "prvotno projektovan" (SI ZAL, LJU 488, F. 2083, fol. 498).

²⁷ Dovoljenje za gradnjo je bilo izdano 25. junija 1910 (SI ZAL, LJU 488, F. 2083, fol. 678). Uporabno dovoljenje je bilo izdano 11. novembra 1910. SI ZAL LJU 488, F. 2083, fol. 699).

²¹ Uršulinska gimnazija je dobila naprednejše tlorise z razširjenimi avlami.

²² Načrti in dopisi so v SI ZAL, LJU 488, 2081, fol. 61–1903, seja je bila 23. 12. 1903.

²³ Izrisani načrti so podpisani in datirani.

Ivan Zajec: Maketa reliefa z grbi za Dekliški licej, prva razstava v Jakopičevem paviljonu, maj 1909 (foto: Fran Vesel, arhiv Mestnega muzeja Ljubljana).

posvečena pravilni osvetljenosti učilnic in zračnosti prostorov. Učilnice so bile orientirane proti vzhodu. Vsaka je imela tri okna, eno s posebnim prezračevalnim mehanizmom. Arhitekt se je razživel v redkih detajlih. Racionalna zasnova strogih in jasnih linij je razgibana v vhodnem delu. Fabiani je nadgradil shemo severnjaških mestnih hiš in stolp ljubljanskega magistrata. Oplemenitil jo je z angleško dostojanstveno formo šol in idejo mnogostolpne Prage, ki sta jo z županom Hribarjem iz češke prestolnice prevedla v vogalne stolpiče Slovenskega trga. Stolp šole bi lahko učinkoval kot nepotrebno historiziranje. Našel pa je kontrapunkt v veliki in gladki steni pročelja telovadnice. Na to fasado so maja leta 1910 vzdali relief s štirimi dekleti, ki med girlandami cvetja drže grbe Kranjske (orel s ščitkom), Ljubljane (zmaj na stolpu) in verjetno simbol Gorupa, viteza Slavinjskega²⁸ (venec lipovega cvetja, v sredini pa nagelj, morda simbolna mladika). Kartuše objemajo štiri mladenke v tunikah. Zajec in Slovenci so bili tako ponosni na relief, da je bil osnutek razstavljen na prvi likovni razstavi v Jakopičevem paviljonu poleti 1909. Drugačno reliefno okrasje je nad rizalitim nadstreškom vhoda. Namesto sklepnih kamnov sta na vzhodni in severni strani zaključkov portalov okameneli sovi, simbola modrosti. Avtor velikega reliefa, ki ga je v osnovnih črtah pet let pred vzdavo narisal Maks Fabiani, je bil akademski kipar Ivan Zajec.²⁹ Gladko ploskev

nad reliefom iz savonskega peščenca so v secesijski tradiciji namenili za okrasne, poučne napise, kakršne si je Fabiani zamislil tudi za šolo ob Levstikovem trgu.

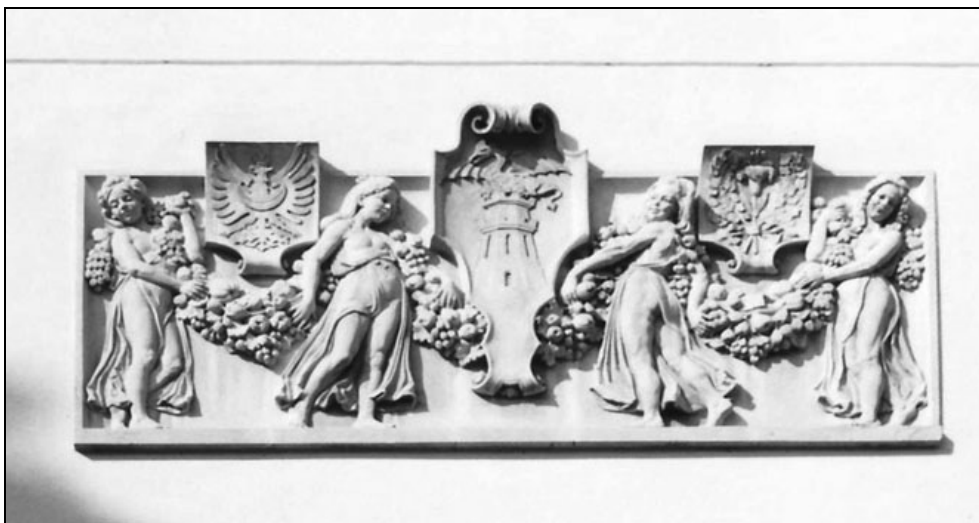
Večina pročelij liceja je členjena z dvogovorom materialov, svetlega, rumenkastega ometa³⁰ in temne opeke. Temnejše je bilo pritličje in izstopajoči vogali, svetlejši vmesni deli. Ti so bili razdeljeni v polja s po tremi okenskimi osmi, ki so sugerirale notranjo shemo prostorov. Velike okenske odprtine so razbremenile formo pročelja, najbolj podolgovati trakt ob Prešernovi cesti. Nosilne preklade nad okni so bile inventivno delane iz kovinskih, poudarjeno barvanih in vidnih travverz, ki so postale s tem tehnični in likovni element. Sredinski del fasade je imel med nadstropjema poudarjeno polje in napis Mestni dekliški licej. Fasadna členitev je bila stopnja razvoja Fabianijevih pročelij. Izšla je iz secesijske, barvno vzorčaste Portois & Fix. Postala je značilno avtorska v Narodnem domu v Trstu, kjer znotraj kamnitega kraškega okvira spodnjih etaž in šivanih robov žari opeka s skromnim vzorcem. Vzorčenja različno tonirane opeke v Ljubljani ni. Pri liceju je bil za okvir uporabljen material, ki je bil domač v Ljubljani. Opeka je samo na spodnjih robovih poudarjena z nekaj polji kamnitih šivanih robov, Kraševac Fabiani je s tem podpisal izdelek. Temno rdečo fasadno opeko je Maks Fabiani posebno natančno izbiral, vzorce so mu pošiljali na

²⁸ Gorupov grb iz leta 1903 je drugačen, kombinacija kranjskega orla, pod njim pa zmaj v skalnati votlini pod gorovjem. Zanimivo je, da sta na grbih kar dve simbolni živali iz mecenovega grba.

²⁹ Zajčevo prošnjo za izplačilo honorarja je pisno podprl Maks

Fabiani. Kiparju so po 19. juliju 1908 izplačali 400 kron (SI ZAL, LJU 488, F. 2083, fol. 375, 535).

³⁰ Toniranje ometov pročelij z zeleno barvo leta 1962 je bilo neustrezno. Po sondiranjih so za prenovo določili barvne tone, usklajene s primarnimi.

Relief z grbi na stavbi Mladike, 1998 (foto: Miran Kambič, INDOK center, DKD Ministrstva za kulturo).

Dunaj.³¹ Podobno skrbno je opeko in njeno barvno podobo za pročelja kasneje uporabil Jože Plečnik, za njim Edo Ravnikar. Fabianijevo kombinacijo barv in materialov so posneli za zunanost internata Mladike in za nekaj drugih hiš ob isti ulici.

Šola se je preselila v stavbo s slovesno otvoritvijo 4. oktobra 1907 (vpis so imeli mesec dni prej). Že ob selitvi in med prvim šolskim letom je ravnatelj premišljeno opozarjal na skromne kapacitete in na nujno zidavo prizidka. Tega so, kakor kažejo dokumenti, načrtovali že ob prvi zasnovi. Verjetno je nanj ob omenjenih fazah gradnje in finančnih stiskah mislil in ga shematsko narisal kar Fabiani.

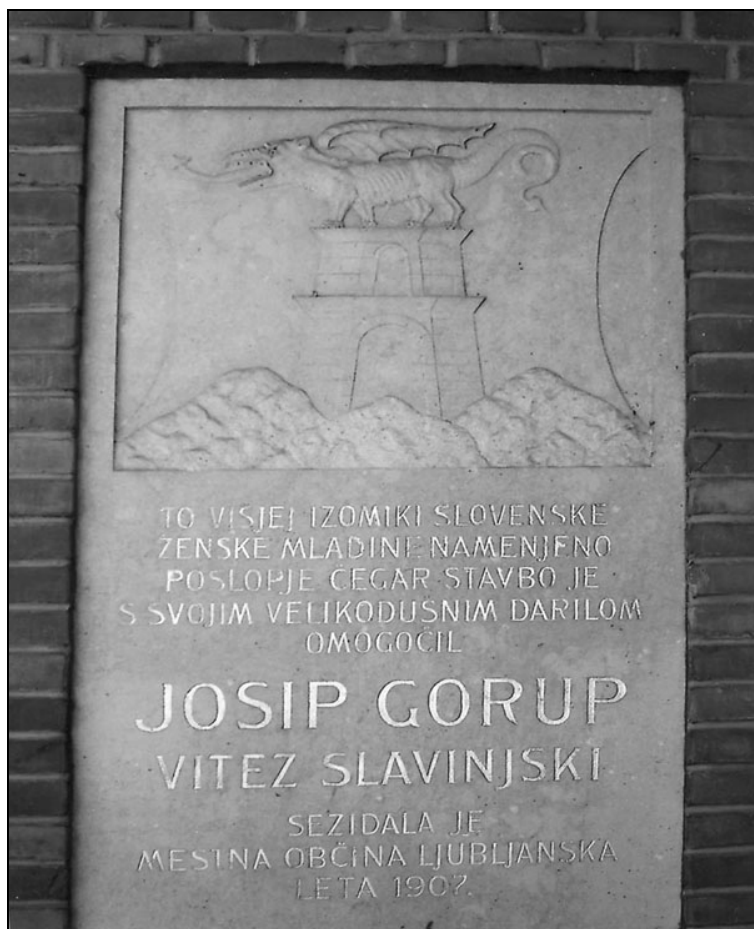
Del mestnih odbornikov z županom na čelu je pomagal pri iskanju dovoljenj in denarja za prizidavo. Načrte je pregledal mestni stavbenik Ciril Metod Koch. Že 29. januarja 1910 so bile priprave tako daleč, da so razpisali dela in iskali izvajalce. Gradbena dela so znova zaupali podjetju Gustava Tönniesa. Med razlogi za izbor, gradbenikova ponudba ni bila najcenejša, so v ohranjene dokumente zapisali, da bo lahko preskrbel enako fasadno opeko. Čas od ideje do zgrajene stavbe je bil izjemno kratek. Načrti so bili narisani 16. aprila 1910, potrjeni so bili 4. in 25. julija, ko je gradnja že tekla. Rok za dozidavo je bil 17. september 1910. Ob koncu junija so polagali parket in urejali notranjost. Prizidek je postavljen z rahlim fasadnim zamikom. Uporabno dovoljenje je datirano 11. novembra 1910. V novogradnji so nadaljevali tlorisni koncept. Ob dvorišni strani je bila postavljena notranja komunikacija s stopnišči in hodniki, učilnice z velikimi, zračnimi okni so bile vzdolž zunanje strani. Tlorisi se od Gorupovih hiš v Gradišču niso

spremenili, nikogar še ni motil promet na cestah. Med gradnjo so delno predelali telovadnico, njeno majhno garderobo so povezali z novo, večjo.

Gradnja samostojne stavbe internata in nekaj učilnic v njem je tekla posebej in je bila v senci šolske stavbe in ni v neposredni povezavi z Gorupom, če ne upoštevamo že prej zagotovljene dovolj velike parcele za razvoj šole. Avtor načrtov je bil Ciril Metod Koch. Načrti v arhivu niso podpisani. Poslopje ima konvencionalen, naročnikovim željam prilagojen tloris. Pročelja so črpala iz historičističnega besednjaka in so zapoznel odmev slogov. Poudarjena sta severni in južni trakt, jedro poslopja je ožje. Posebnost je na zunanjsčini delilni zidec z vegetabilnim okrasom, lipovimi listi (mladika), ki se vleče okoli vse zgradbe. Pročelja so razgibali dolgi balkoni ob vzdolžnih stenah, obrnjeni proti notranjemu in zunanjemu parku. Vhodni del na severu poudarja rizalit z balkonom in napis na pročelju: Mladika. V podkleteni nadstropni stavbi z visokim pritličjem so imeli kuhinjo in jedilnico, učilnice in spalnice, šest "kabin za kopeli", veliko dvorano. Ohranjeni so fotografski posnetki notranjosti z opremo. Prostore je v internatu dobil zdravnik, za bolnice je bila predvidena večja soba. Posebne prostore so uredili za upraviteljico internata. Stavba je bila grajena in dograjena leta 1912, ker so septembra 1912 gojenke že bivale v internatu. Gradnja in načrtovanje internata je slabše dokumentirano kot zidava poslopja liceja.

Šola se je razvijala, postala je središče za šolanje deklet, ki ga v svojih spominih omenja Janko Mlakar. Celo Ivan Cankar je zapisal, da so dijakinje izdajale vzoren leposlovni list (Gospodična Cizara). Na dvorišču so imele urejen vrt, ki so ga urejale same.

³¹ V SI ZAL, LJU 488, so ohranjena Fabianijeva pisma z natančnimi napotki.

Grb Ljubljane in posvetilni napis Josipu Gorupu, 2009 (foto: Vesna Bučič).

Nadaljnji razvoj tega dela Ljubljane je bil pozitiven in negativen. Šolo je prizadela svetovna vojna, ko so vojaki zasedli učilnice. Dekleta in profesorji so se morali preseliti v učilnice Glasbene Maticе, v Auerspergovo palačo in Narodni dom. Licej so v novi državi Jugoslaviji preimenovali in postopno spremenili v žensko realno gimnazijo ter to priključili nekdanji klasični gimnaziji. Internat so močno prezidali leta 1929, v šolsko poslopje so vgradili novo centralno kurjavo. Med vojnoma se je licej spremenil v gimnazijo. V šolskem letu 1935/36 so pričeli šolo postopoma opuščati, zadnje maturantke so zaključile šolanje 1941/42. Posamezni profesorji so kasneje poučevali na uršulinski gimnaziji. Urejeni vrtovi in parkovni nasadi med večjima stavbama so propadli. Licejsko palačo so leta 1942 znova zasedli vojaki. Italijani so tam uredili vojaško bolnišnico, kar so septembra 1943, skupaj s funkcijo, prevzeli Nemci.³² Po vojni so v šolo prišli in tam ostali vojaki zmagovalcev. Notranjosti so predelovali, na dvorišču so zrasla pomožna poslopja. Večina predelav Jugoslovanske ljudske armade je bila provizo-

rična, brez ustreznih načrtov in dovoljenj. V slovenskih arhivih dokumentov o teh posegih ni. JLA je objekte dokončno zapustila oktobra 1991. Odpejljali so vso opremo.

Povojno obdobje je poskrbelo za nekaj pravniških akrobacij, ki so mestno lastnino dodelile SFRJ oziroma vojski. Pravno so verjetno sporne.³³ Republika Slovenija je začela iskati novega uporabnika. Muzealce, predvsem Slovenski etnografski muzej, so zadovoljili s selitvijo na obrobje, na Metelkovo. Ideje strokovnih služb in Akademije za likovno umetnost, da naj se v šolo preseli visoka šola, so preslišali. Leta 1996 so začeli gradbena dela, ki so ob okvirnih pogojih Zavoda za varstvo dediščine³⁴ in s premišljenimi načrti Jurija Kobeta in njegovih sodelavcev obe glavni stavbi spremenili za potrebe novega ministrstva. Predelava je ohranila vse izhodiščne elemente objekta, vključno s florisii. Na območju nekdanjega vrta je zrasla podzemna garažna hiša.

³² Lapajne, Pokojnik, *Delo*, 33/224, Ljubljana, 24. 9. 1991; Svetina, Ministrstvo, *Delo*, 3. 12. 1991.

³³ Braco Mušič, O namembnosti Mladike, *Dnevnik*, 41/329, Ljubljana, 3. 12. 1991. Mušič citira: *A piratis et latronibus capta dominum non mutant*.

³⁴ Konservatorja Janez Kromar in Gojko Zupan.

Oblastniki so spremenili slavni izrek *Non solum sibi sed etiam rei comuni servimus v solum sibi servimus*. Tradicija slavnih mecenov, ki so zagotavljali štipendije in hiše, od Avgušтина Prygla, Knaflja do Gorupa in Oražna je bila zanikana. Le grb na pročelju spominja na čase, ko so bogati Slovenci skrbeli tudi za skupno dobro.

Nova namembnost in slabi urbanisti, ki so Šubičevo odrezali od Tivolija, so delno degradirali Fabianijevo arhitekturo in njegove prometne osi. V veliki meri so zanimali Gorupovo darežljivost ter politiki celo lastne izjave.³⁵ V Ljubljani še danes manjka ena od srednjih šol. Ko bo država postavila novo šolo, bi jo lahko poimenovala po Josipu Gorupu.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- Dokumentacija centra za razvoj univerze, Ljubljana
Signatura D/440.
Šolski muzej, Ljubljana
Razstava Šolske stavbe Ljubljane (Slavica Pavlič s sodelavci), Ljubljana 1974.
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Ljubljana
Arhiv (mapi Mladika in Rimska 9).
ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 342, Fototeka
LJU 488, Mesto Ljubljana, Rokopisne knjige, Cod. III.

ČASOPISNI ČLANKI (Posamezni v hemerotehkah shranjeni članki so brez navedenih strani)

- Brilej, Roman: Mreža za Mladiko. *Mladina*, 24. 5. 1994, str. 40–43.
Hladnik Milharčič, Ervin: Dekliška šola in vojaki revolucije. *Mladina*, 24. 5. 1994, str. 44–47.
Kerševan, Nuša: Last države ali vojske? *Dnevnik*, 19. 11. 1991.
Keršič, Irena: Etnografski muzej v Mladiko. *Delo*, 2. 4. 1992.
Kladnik, Darinka: Lastništvo vojaških objektov. *Dnevnik*, 11. 10. 1990, str. 8.
Lapajne, Zdenko: Pokojnik se še ni ohladil, zapuščinske obravnave še ni, dediči so že v sporu. *Delo*, 24. 9. 1991, str. 10.
Mušič, Braco: O namembnosti Mladike. Nekdanji Licej pripada slovenski in ljubljanski mladini! *Dnevnik*, 3. 12. 1991.
Mušič, Braco: O vojaških objektih v Ljubljani. *Dnevnik*, 25. 1. 1992, str. 13.

Osterman, Jože: Muzej, Mladika, Metelkova. *Dnevnik*, 12. 3. 1994, str. 17.

- P. K. (Kolšek, Peter): Rupel se odreka Mladiki v prid kulture. *Delo* 34/43, 22. 2. 1992.
Petkovšek, Janez: Mesto hoče v Mladiki šolo. *Delo*, 16. 12. 1994.
Sedej, Ivan: Muzej v Mladiki. *Dnevnik*, 28. 11. 1991.
Svetina, Janko: Ministrstvo za šolstvo se poteguje za številne opuščene vojaške objekte. *Delo* 33/283, 3. 12. 1991
Šutej Adamič, Jelka: Kaj je z Mladiko (1), Je imel že Fabiani v mislih državno upravo? *Delo*, 30. 6. 1994.
Šutej Adamič, Jelka: Kaj je z Mladiko (2), Kulturi naj bi namenili prostore na Metelkovi, *Delo*, 1. 7. 1994.

LITERATURA

- Ciperle, Jože: *Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918*. Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1979.
Čopič, Špelca; Prelovšek, Damjan; Žitko, Sonja: *Ljubljansko kiparstvo na prostem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1991.
Fabiani, Maks: *Maks Fabiani : Nove meje v arhitekturi [razstava, Trst, junij–september 1988]* (ur. Marko Pozzetto). Venezia : Cataloghi Marsilio, 1988.
Fabiani, Maks: *O kulturi mesta : spisi 1895–1960* (ur. Marko Pozzetto). Trst : Založništvo Tržaškega tiska, 1988.
Fabiani, Maks: *Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane* (faksimiliran ponatis), Ljubljana : Arhitekturni muzej Ljubljana, 1989.
Hribar, Ivan: *Moji spomini I : od 1853. do 1910. leta*. V Ljubljani : Merkur, 1928.
Izvestja Mestnega dekliškega liceja 1907–08. Ljubljana, 1908.
Izvestja Mestne ženske realne gimnazije v Ljubljani 1929–1940. Šolski muzej, Ljubljana, inv. št. 1738.
Janež, Stanko (in dr.): *Slovstveni in kulturnozgodovinski vodnik po Sloveniji, Ljubljana z okolico*. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993.
Konservatorski program za kompleks "Mladika" – Zasnova. Ljubljana : LRZVNKD, 1992.
Korošec, Branko: *LJUBLJANA skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991.
Krečič, Peter: Slovenska arhitektura v času slovenske moderne. *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*. Ljubljana : Narodna galerija, 2008, str. 238–249.

³⁵ Kolšek, Rupel, *Delo*, 22. 2. 1992.

- Lapajne, Zdenko: Kdo krade srednje šole v Ljubljani? *Zbornik Vesela znanost, O hišah, o mestih, o podeželjih*. Ljubljana, 1993.
- Mihelič, Breda: Urbanizem in arhitektura avstro-ogrske dobe, Dunaj in Ljubljana. *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*. Ljubljana : Narodna galerija, 2008. str. 222–237.
- Mlakar, Janko: *Spomini*. Celje : Mohorjeva družba, 1975.
- Odlok o razglasitvi spomenikov naravne in kulturne dediščine na območju občine Ljubljana Center. *Uradni list RS*, št. 60, oktober 1993.
- Pirkovič, Jelka; Mihelič Breda: *Secesijska arhitektura v Sloveniji*. Ljubljana : Ministrstvo za kulturo, Uprava za kulturno dediščino, 1997.
- Poročevalec* 22. Ljubljana, 16. 6. 1994.
- Pozdrav iz Ljubljane, mesto na starih razglednicah*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1985.
- Pozzetto, Marco: *Max Fabiani Architetto*. Gorizia, 1966.
- Prelovšek, Damjan: Arhitektura v času impresionistov. *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*. Ljubljana : Narodna galerija, 2008, str. 250–264.
- Sitte, Camillo: *Umetnost graditve mest*. Ljubljana : Habitat, 1997.
- Šuklje, Fran: *Iz mojih spominov, I. del*. Ljubljana : Jugoslovanska tiskarna, 1929.
- Šumi, Nace: *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*. Ljubljana : Mestni muzej, 1954.
- Valenčič, Vlado: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja. *Kronika* 18, 1970, str. 135–146.
- Valenčič, Vlado: *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana: Partizanska knjiga, 1989.
- Zupan, Gojko: Fabianijeva arhitektura dekliškega liceja. *Varstvo spomenikov* 36, 1997, str. 13–25.